

מחשבה קצרה על הדף

הרב יחזקאל הרטמן

SHORT MACHSHAVA ON THE DAF

ניזיר דף מט

קנתרנין הן

אחר פטירתו של ר"מ אמר רבי יהודה לתלמידיו אל ייכנסו לתלמידיו ר"מ לכאן, מפני שקנתרנין הן, ולא ללמוד תורה הן באין, אלא לקפחני בהלכות הן באין. בארחות צדיקים מביא את הדוגמה הזו להראות שיש אנשים שלומדים תורה לקנתר ולא לשמה.

כעין זה הובא בקידושין דף נ"ב, ושם מבאר הן יהודיע שלא לחינם השתמשו בביטוי זה. לפי שת"ח הוא נרתיק של התורה (דרופתקא) וע"י ההתעסקות בתורה הוא מביא לפיקחות. הלומד לקפח, הופך את ה"נרתק" ל"קנתר", ואת ה"פכח" ל"קפח".

בספר ברכת אהרן (עמ"ס ברכות מאמר ר"ז) ביאר דהנה יש מחלוקת בין ר"מ לחכמים אם חיישינן למיעוטא. ובנוגע ללימוד תורה הנפק"מ היא זו: אם לא חוששים למיעוטא כרבנן, הרי שהולכים בתר הרוב והמיעוט מצטרף אל הרוב וסובר כמוהו. אבל ר"מ שחושש למיעוט נותן לו מקום ואינו בטל אל הרוב. אף שפוסקים כהרוב, המיעוט ממשיך להתווכח.

זה הפירוש בסוגיא. ר' יהודה אמר שלא ייכנסו תלמידי ר"מ, משום שהם סוברים כמוהו שגם אחרי שפסקו כרבים הם מחזיקים בדעתם וממשיכים להתווכח. אבל ר' יהודה סובר שאחרי שהוכרע כהרבים אין מקום למיעוט להמשיך ולטעון כדבריו.

דף נ

תרווד רקב ועצם הלוח

השיעור של תרווד רקב, אינו שיעור בעלמא, אלא זהו השיעור של מה שנוותר מהאדם לזמן תחיית המתים. כן מבואר בפרקי דר"א פרק לד "כל הגופות נוגעין בעפר הארץ, עד שאינו משתייר מן הגוף אלא כמלא תרווד רקב, והוא מתערב בעפר הארץ כשאור שהוא מתערב בעיסה. ולעתיד לבוא כשיקרא הקב"ה לארץ שיתן פקדון כל הגופות וכו'".

הרד"ל בפירושו לפרד"א מעיר שלכא' מצינו בחז"ל חלק אחר שנשאר בתחייה, הוא עצם הלוח. ונזכר בזוהר כמה פעמים, אחד מהם בפרשת וארא (דף כח, ב) "גרמא חד ישתאר מן גופא תחות ארעא וההוא לא אתרקב ולא אתבלי בעפרא לעלמין". וכן איתא בויקרא רבה (יח, א) "ויסתבל החגב, זה לוח של שדרה", ומשם הקב"ה מחיה את האדם לעתיד לבוא. ולא ניתן לשברו ולמחותו.

אומר הרד"ל ע"פ מה שהובא בספר אבקת רוכל בשם ספר הנפש של הר"מ דילאון, ובעבודת הקודש לר"מ גבאי, דהן הן הדברים - **תרווד רקב הוא העצם הלוח.**

ויש שכתב שהדברים מדוייקים היטב בזוהר פרשת וירא (דף ק"ג, א), שם מופיע כל ענין תחיית המתים, ובמקום אחד מוזכר תרווד רקב, ובהמשך מוזכר עצם הלוח. [וצ"ב כיצד מתיישב המדרש שלא ניתן לשבור ולפצח את העצם הזה, יחד עם מה שהתרווד הזה רקוב.] לשון האבקת רוכל שעצם הלוח "הוא עצם תחתון שבשדרה וקורין לו רז"ל תרווד רקב".

ובעבודת הקודש שואל על עיקר המושג תחיית המתים, שלכא' יש כאן

אדם חדש ואינו זה שמת. אלא שכיון שיש חלק שנוותר מהגוף הקודם, והוא התרווד רקב או עצם הלוח, נמצא שהתחייה היא של אותו מת שחוזר ונבנה.

בשו"ע (או"ח סי' ש) כתוב שיש לסדר שולחנו במוצאי שבת כדי ללוות את השבת. ובבית יוסף שם איתא "ובסידורים מפרש אבר יש באדם ונסכויו שמו ואינו נהנה באכילה אלא במוצאי שבת".

ובאליה רבה (ס"ק ג) עפ"י המתבאר בפמ"ג מבאר שכשאדם הראשון אכל מעץ הדעת בערב שבת, כל אבריו נהנו מאכילה זו, ונענשו במיתה. אך כיון שאותו העצם אינה נהנית אלא מאכילת מוצאי שבת, ובערב שבת לא נהנה, לכך נשאר קיים.

נמצא א"כ שהדבר שנשאר מהגוף, הוא המלא תרווד רקב, והוא זה שנחשב החלק המועט ביותר של מת לטמא. שכן אותו חלק הוא הנדרש להביא לתחיית המתים, והוא הנותר מהמת לאורך זמן.

דף נא

העקב

דנו בסוגיא לומר שעקבו של אדם לא חל עליו דין רקב. וביארו הראשונים דבעקב יש בשר מת כבר בחיותו של האדם, ועל כן לא שייך בו דין רקב של מיתה, דרך החי יכול למות.

והדברים מתחברים למה ששמעתי פעמים רבות ממו"ר הגר"מ שפירא זצ"ל על ענין העקב:

איתא באבות דר"נ (פרק לא) כל מה שברא הקב"ה בעולם, ברא באדם. ברא חורשים בעולם, ברא כנגדו באדם שערות וכו'. ברא מלאך המוות בעולם, וכנגד זה יש באדם את העקב.

וביאור הדבר הוא, ע"פ הגמ' דידן, שבעקב יש חלות תפיסה של המוות, עוודו בחיים חיותו. "מצוות שאדם דש בעקביו" היינו שעושה אותם בלי דעת, ועל כן הם שייכים לעקב. הוא האבר הרחוק ביותר מן הדעת, מן המוח. בקללה של הנחש נאמר "הוא יסופך עקב", הנחש מייצג את הרע והמוות בעולם, ובעקבו של האדם יש לו תפיסה ואחיזה.

זה הביאור כאן בגמ' דהעקב נחשב כמת גם בחיי האדם..

דף נב

התעניות של רבי שמעון

יש שיטות שרבי עקיבא חזר בו לגבי חכמים, ורבי שמעון אמר על כך: עד ימיו היה מטמא, כלומר לא שינה את דעתו, "אם משמת חזר בו, איני יודע". וממשיכה הגמ' "תנא הושחרו שיניו מפני תעניותיו", לפי שדיבר שלא כהוגן כלפי רבו.

ויש להבין מה אמר רבי שמעון שלא היה כשורה.

יש בזה פשט נפלא של התפארת ציון, ונרחיב את היריעה בדבריו.

אנו יודעים שבדברי תורה "אלו ואלו דברי אלקים חיים", כל השיטות יכולות להיות אמת. כולן מרועה אחד ניתנו. אך כיצד יתכן הדבר ששתי הדעות הפכיות יהיו אמת. ובפשטות הכוונה שיש אופנים מסוימים

שנפסוק כדעה א' ואופנים אחרים שנפסוק כדעה ב'.

אך באופן יותר עמוק, וכן ביאר רבי צדוק הכהן (דובר צדק עירובין), כך הם הדברים: בעולם יותר גבוה שהוא מעבר לעולמנו, יתכן שהיה כמה שיטות שונות ומתהפכות שכולן יהיו אמת. כי בעולם הגבוה יש מבטים שונים ובחינות שונות, ולכל אחד מהם יש מקום. וזה מה שאמרו "שבעים פנים לתורה", ו"פנים" הפירושו הוא שכאשר מסתכלים על התורה מזווית מסוימת נראה כך, וכשמסתכלים מזווית אחרת, נראה אחרת. כשמדברים בענינים שנובעים מתפיסה מחשבתית, יתכן בהחלט ענינים הפוכים שכולם אמת.

ובתורת הנסתר ידוע שיתכן ענינים הפוכים בכפיפה אחת, כגון שנקודה מסוימת היא מידה זו, ואותה נקודה היא גם מידה אחרת. ומבאר הלשם שהכל נידון בערכין, כלומר אם מדברים על בחינה מסוימת כלפי דבר אחר, הרי זה מידת הדין, ואותה בחינה ביחס לכיוון אחר, יכולה להיות מידת החסד. הכל תלוי כיצד מסתכלים.

אמנם, כשמגיעים לעולם המעשה, לא שייך לגשת למעשה בלי הכרעה. וזו ההלכה שמורה כיצד ולאן ללכת.

מעתה אומר התפארת ציון, אם רבי עקיבא חוזר בו מחיים, אין זה ששיטתו אינה אמת, אלא שאף ששיטתו היא דברי אלקים חיים, חזר בו לענין הלכה למעשה לשיטה החולקת. אבל אם ר"ע חוזר בו כשמגיע לעולם העליון, מוכרח להיות שמתברר ששיטתו מופרכת ואינה תורה, שהרי בעולם העליון יש מקום לכל שיטה, גם זו שלא נפסקה. נמצא שיש כאן פגיעה בקדושת תורתנו של ר"ע. וזה מה שאמר רשב"י שלא כהוגן.

דרף ג

חגי זכריה ומלאכי

נחלקו זקנים הראשונים, מקצתם היו אומרים חצי קב עצמות וחצי לוג דם בין לנזיר ובין לתרומה וקדשים, ומקצתם היו אומרים רובע ורביעית בין לנזיר ובין לתרומה וקדשים. ב"ד של אחריהם אמרו חילוק: חצי קב עצמות וחצי לוג דם הם לנזיר ועושה פסח, ורובע ורביעית הם לתרומה וקדשים. ותנא דמתניתין ס"ל כב"ד של אחריהם.

ומקשינן על תנא דמתניתין מדוע פסק כב"ד של אחריהם, הלא אין הלכה כהכרעה שלישית. ותירצו: מפי השמועה אמרו, מפי חגי זכריה ומלאכי.

ונפתח בביאור ענין 'הכרעה שלישית', בפרט ע"פ דברי המצודות דוד לרדב"ז (מצוה תקלא): במחלוקת באיסור והיתר לא ניתן לבוא עם פשרה. בדיני ממונות יש מושג של פשרה, וכפי שאמרו בגמ' פ"ק דסנהדרין בשבח הפשרה. אבל במחלוקת בעניני איסור והיתר לא ניתן להמציא דעה חדשה שמכריעה באופן חלקי כדעה א' ובאופן חלקי כדעה ב'. רק בשמיים ניתן לומר "אלו ואלו דברי אלקים חיים", ולהכריע באופן ממוצע. אבל בארץ צריך להכריע באופן מוחלט.

מצד שני, לא שייך להכריע עי שמים שהרי הכלל הוא "לא בשמים היא" וכן כתב בחסדי דוד על התוספתא באהלות שזה הוקשה לתוס' כאן במה שתירצו שזו שמועה מפי חגי זכריה ומלאכי, וקשה דלא בשמיים היא. ותירצו דבאמת אין זו נבואה אלא שהכריעו מפי סברא.

נמצא דהכרעה שלישית היא ענין מוקשה. דאם באנו להכריע מכוח הסברא, הרי אין טעם בפשרה. ואם באנו מכוח ענינים שמיימיים, הרי לא בשמים היא.

והנה חגי זכריה ומלאכי היו הנביאים האחרונים (סוף סוטה). מצד שני, הם גם "אנשי כנסת הגדולה", וכפי שאמרו בגמ' במגילה (יז, ב) "מאה ועשרים זקנים ומהם כמה נביאים התקינו ברכות שמו"ע", ורש"י בסוכה (מד, א ד"ה יסוד) אומר שאותם נביאים הם חגי זכריה ומלאכי, וכ"כ הרמב"ם בהקדמה ליד החזקה. נמצא שהם שילוב של נביאים עם חכמים, וכן מבאר רבי צדוק הכהן שהם חוליית החיבור בין תקופת הנביאים לתקופת החכמים.

מעתה יש לומר כך: בדרך כלל 'הכרעה שלישית' אינה פועלת, וכמו שנתבאר. אבל חגי זכריה ומלאכי שיש בהם את השילוב של כח שמים וכח הסבא, שכן הם חכמים ונביאים, אפשר שהם יכולים לעשות הכרעה שלישית, לפי שהם נתמכים בענין שמיימי, לאור זאת שהם גם נביאים וגם חכמים.

דרף ד

האם האבות נחשבו ישראל

קבר שלפני הדיבור אין בו טומאת אוהל. וכתבו התוס' דאתאי כשיטת ר"ש (יבמות סא, א) שאומות העולם מטמאים במגע ולא באוהל שאתם קרויים אדם ואין אוה"ע קרויים אדם.

התוס' בהמשך מקשים על הגמ' ב"ב (נח, א) שרבי בנאה היה מציין את מערת המכפילה כדי למנוע טומאת אהל, וקשה שמערת המכפלה קבורים בה האבות שקודם מתן תורה, ואין הם מטמאים באוהל. ותירצו שכיון שהטעם שאין מטמאים קודם הדיבור לפי שלא נקראים אדם, סוף סוף אדם הראשון ודאי נקרא אדם, וכן אברהם אבינו נקרא 'האדם הגדול בענקים'.

ובאים אנו לנידון הגדול האם האבות יצאו מכלל בני נח. והאריך בזה הפרשת דרכים (דרוש א). ומביא ראיות לכאן ולכאן. ומציין לדברי הרמב"ן פרשת אמור (ויקרא כד, י) לגבי המקלל, שחכמי הצרפתים אומרים שלמקלל לא היה דין ישראל, לפי שהיה קודם מתן תורה. והרמב"ן חולק שבודאי מזמן שאברהם אבינו נכנס בברית היו ישראל ובגויים לא יתחשבו. נמצא כאן מחלוקת ראשונים האם האבות יש להם דין ישראל.

מציינים האחרונים שהתוס' כאן (וכן בב"ב) אזלי כשיטת חכמי הצרפתים שאין לאבות דין ישראל.

אך צ"ע כיצד ניתן לומר כך, הרי בוודאי שהאבות היו מקודשים ונבדלו מאוה"ע. והביאור שנראה הוא מה שמובא בדברי האחרונים וכן משמע במהר"ל ומפורש ברבי צדוק (מחשבות חרוץ אות יט) ועוד: ודאי שעם ישראל החל מהאבות הקדושים, ותיכף ומיד נבדלו מבני הנוח. אולם קדושת ישראל לא חלה עד מתן תורה.

נוסח אחד באחרונים הוא: 'שם ישראל' הוא מאברהם והלאה, אך 'קדושת ישראל' הוא ממתן תורה. נמצא לפי"ז שגם לחכמי הצרפתים נבדלו מהאומות, אך אין כאן קדושת ישראל.

והנה התוס' מסיקים שאברהם אבינו נקרא אדם. וכן מבואר בדברי רבותינו. הבאנו בעבר את דברי המהר"ל הנודעים (פרשת ויגש מו, י) שהאבות לא קיימו אלא את המצוות עשה של התורה ולא את מצוות הלא תעשה. אך מסייג, שאברהם אבינו קיים את כל התורה כולה. הרי שנתייחד אברהם. וכן רבי צדוק הכהן שאומר שעם ישראל קיבלו קדושת ישראל במתן תורה, מסייג שבשעה שנקרא אברהם איתן האזרחי, הוא קיבל קדושת ישראל, אולם לא העביר אותה לבניו.

נמצא דאברהם אבינו הוא מיוחד בדבר שכיון שהוא שורש כלל ישראל בו נתגלתה קדושת ישראל מעיקרא.